

„PRAGMATIC TURN” ÎN GÂNDIREA CONTEMPORANĂ

„PRAGMATIC TURN” IN CONTEMPORANEOUS THINKING

Acad. prof. dr. ALEXANDRU BOBOC,
Universitatea București

Abstract: *Opened in the semiotics in order to highlight for these avenues for research.*

The study of a pragmatic dimension to semiotics appears only late in the history of the discipline. "Pragmatic" seems the last one called into the dispute of signs. The study capitalizes on semiotics and the theory of action, with the distinction on operated between "pragmatism" and "pragmatic". The theory of the "speech acts" is investigated and related for the perspectives.

Key words: *semantic, pragmatism, praxis, language game, pragmatic term.*

1. Un studiu al dimensiunii pragmatice a semioticii intervine destul de târziu în istoria acestei discipline. „Pragmatica” pare a fi ultimul sosit la dispută în jurul semnelor. Așa cum s-a observat, „trihotomia semioticii” descinde din cercetările lui Ch.S. Peirce, fiind actualizată de Ch. Morris; nu toată lumea este de acord cu aceasta însă: „semiotica lui H. Hermes și Schroter, consacrată exclusiv fondării teoriilor matematice, nu implică și o pragmatică”.¹

Semnificativă este, în acest sens, părerea lui Carnap: „Nimeni nu se îndoiește că o cercetare pragmatică a limbilor naturale este de mare importanță pentru înțelegerea comportamentului indivizilor, pentru caracterul și dezvoltarea întregii culturi. Firește, cred astăzi, împreună cu o mulțime de logicieni, că pentru scopul particular al dezvoltării logicii este mai importantă construcția și cercetarea semantică a sistemelor lingvistice. Și pentru logicieni însă, un studiu pragmatic poate să fie util”.²

Odată instalată însă, pragmatica tinde să redimensioneze, să restructureze semiotica în funcție de noua înțelegere a proceselor de comunicare (în legătură cu acțiunea) și a limbajului însuși ca acțiune. Se vorbește astăzi chiar de o „rațiune pragmatică”: „Ideea unui progres al rațiunii nu este încă iremediabil dezavuată. Numai că epoca luminării, cu optimismul ei, ca și a rațiunii absolute, sigure de sine a trecut... Cerința și proiectul unei strategii de promovare a unei raționalități neabsolute, nepure, ca «practic devenindă», ca «rațiune practică extinsă practic» -o sarcină socială - ar putea să fie luată ca una dintre marile provocări și pentru contemporaneitatea noastră”.³

În perspectiva unei teorii a acțiunii s-a subliniat aceeași idee: „Exprimarea (Sprechen) și acționarea sunt activități în care se înfățișează ceea ce este modalitate unică de a fi a omului. Exprimându-se și acționând, oamenii se deosebesc activ unii de alții, în loc de a fi pur și simplu diferiți; acestea sunt «Modi» în care se relevă ființa umană”; „numai acționând și comunicând oamenii dezvăluie cine sunt, își arată modalitatea personală, proprie, a ființei lor”.⁴

¹ Botezatu, P., *Semiotică și negație, Orientare critică în logica modernă*, Iași, Junimea, p. 96.

² Carnap, R., (1972), „*Sinn und Synonymität in natürlichen Sprachen*”, în vol. *Zur Philosophie der idealen Sprache*, hrsg. von Joh. Sinnreich, München, Dtv, p. 146.

³ Lenk, H., (1979), *Pragmatische Vernunft*, Stuttgart, Ph. Reclam jun. p. 28.

⁴ Arendt H., *Das Handeln*, (1978), în vol. *Handlungstheorien Interdisziplinär, II, 1*, hrsg. von H. Lenk, München, W. Fink. p.14, 18.

Pe aceste temeuri s-a conturat însă, și ideea de „pragmatism”, ca o denumire pentru o atitudine filosofică înrudită cu pozitivismul modern, dar accentuând latura acțională, într-o direcție utilitaristă, complementară, desigur, relativismului. De fapt, „pragmatic” înseamnă conform acțiunii, în serviciul practicii, orientat spre conexiunea disponibilităților personale și a consecințelor acțiunii.

Aceasta nu trebuie să conducă însă, la confuzia între „pragmatic” și „practic”: „pragma” (gr.: acțiune) și „prattein” (gr.: praktikikâs, referitor la acțiune) se deosebesc și prin faptul că „practic” se leagă și de „praxis” („practică”, spre deosebire de „teorie”), tinzând mai mult către acțiunea comportamentală, etică. În acest sens, istoricește, pe filiera kantiană a „rațiunii practice”, s-a ajuns, treptat, la delimitarea unui tip de raționalitate, definit nu doar în sens etic-comportamental, ci și acțional în genere, ceea ce a condus la „praxeologic” (teoria acțiunii eficiente).

Într-o abordare istorică, „pragmatic” redă grecescul „*prâgmatikds*”, ceea ce s-ar descrie prin „versat” (priceput, încercat) în afaceri (în îndeletniciri practice) și ar însemna: 1) apt pentru acțiune, servind practicii, practic, angajat practic; 2) servind bunăstării publice, folosului general; *istoriografie pragmatică*, prezintă prima dată la Polybios, însemna: descriere istorică, în care datele sunt cercetate după conexiunea lor cauzală internă, preocupată de ceea ce se poate studia sub aspectul acțiunii politice. La Kant («Antropologia din punct de vedere pragmatic», 1798) termenul «pragmatic» e întrebuințat în opoziție cu ceea ce e fiziologic, naturalist-științific, cumva identic cu eticul, servind cunoașterii de sine și acțiunii morale⁵.

2. În decursul preocupărilor mai noi, legate de centrarea studiilor semiotice în pragmatică, de fapt, precizarea a ceea ce se numea cândva «Lingvistic turn» («cotitura lingvistică») ca «pragmatic turn», se depune un considerabil efort atât de redefinire a termenilor (semioticii și pragmaticii, în special), cât și de realizare a unei cercetări istorice, menită să justifice rostul preocupărilor de acest gen și statutul disciplinelor ce aspiră să le cuprindă și să le reazeze sistematic - conceptual⁶. Așa cum s-a precizat, în centrul acestor preocupări se află „*gândirea pragmatică*”; aceasta s-a format „în diverse domenii ale filosofiei, îndeosebi în teoria științei”, relevant în acest sens fiind „pragmatismul american, convenționalismul și operaționalismul european”, dar și „empirismul logic”, mișcarea cibernetică, noua „teorie a științei”⁷. Atât prin partea istorică, cât și în cea sistematică s-a urmărit ajungerea „la o mai bună înțelegere a

⁵ Hoffmeister, J., (1995), *Wörterbuch der philosophischen Begriffe*, 2. Aufl., Hamburg, F. Meiner, p. 483.

⁶ În acest sens s-a impus o vastă literatură, sintetizată și resemnificată, cu dezvoltări constructive, în impunătoarea serie sub titlul: *PRAGMATIK. Handbuch pragmatischen Denkens*, hrsg. von Herbert Stachowiak. Hamburg, F. Meiner: Bd. I *Pragmatischen Denken von der Ursprüngen bis zum 18. Jahrhundert* (Gândirea pragmatică de la origini până în secolul al 18-lea, 1986, 578 p.); Bd. II - *Der Aufstieg pragmatischen Denkens im 19. und 20. Jahrhundert* (Ascensiunea gândirii pragmatice în secolele 19 și 20, 1987, 481 p.); Bd. III - *Allgemeine philosophische Pragmatik* (Pragmatica filosofică generală, 1989, 548 p.); Bd. IV - *Sprachphilosophie, Sprachpragmatik und formative Pragmatik* (Filosofia limbajului, Pragmatica limbajului, Pragmatica formativă, 1993, 527 p.); Bd. V - *Pragmatische Tendenzen in der Wissenschaftstheorie* (Tendințe pragmatice în teoria științei, 1995, 482 p.). Fără a încerca o caracterizare, menționăm că avem în față o cercetare temeinică, întrunind contribuții ale unor specialiști de marcă și aducând la zi dezbaterile problematicii (nu numai pragmatice, ci și semiotice în genere, logice și epistemologice), cu largi deschideri spre năzuințele actuale de abordare inter- și pluridisciplinară și de instrumentare a acestei abordări. Referirile noastre la volumele menționate sunt delimitate de profilul abordării (genericul „limbaj și ontologie”) și nu vizează nicidecum vreo prezentare (sau / comentare) a lucrării. Putem spune însă, într-o formulă obișnuită, că este vorba de o sinteză teoretico-metodologică de referință, peste care nu se poate trece cu vederea decât cu riscul de a rămâne în tipare depășite ale construirii demersului semiotic!

⁷ Stachowiak, H., *Pragmatische Philosophie*, în *PRAGMATIK*, Bd.V, p.XVII-XVIII.

practicii contemporane", la o reflecție asupra poziției noastre contemporane în lume și a acțiunii noastre viitoare"⁸.

Preluarea ideilor lui Peirce (din anii 1868-1890, cunoscute abia prin editarea operei acestuia în anii '30 ai secolului XX), precum și îndemnul venit pe linia semanticii logice (de la Frege la Tarski și Carnap ș.a.) au determinat o regândire a structurii demersului semiotic (și a aplicațiilor lui în lingvistică, logică, epistemologie ș.a.).

Este de observat că atât preocupările pentru pragmatică în sfera logicii (Tarski, Carnap), legate de o mai bună definire a semioticii (logice, bineînțeles), cât și cele ale liniei Peirce-Morris gravitează în jurul problematicii „Interpretului” și a acțiunilor (operațiilor) necesare definirii «semiosis»-ului. Se confruntă cumva două linii în realizarea „teoriei semnificației”: una de „semantizare a pragmaticii”, alta de „pragmatizare a semanticii”⁹, accentuată de orientarea mai târzie a lui Wittgenstein spre analiza limbajului obișnuit și a legării semnificației de „întrebuițarea” cuvântului într-un discurs dat. „Orientarea pragmatică hotărâtoare în semantică a fost realizată abia o dată cu Wittgenstein. Ecuația *semnificație-întrebuițare*, adusă de Wittgenstein, constituie formula concisă cea mai cunoscută a noii paradigme. *Semantica devine parte a pragmaticii*.¹⁰

De aici, poate, și nevoia întoarcerii la origini, la termenii prezenți în gândirea greacă. Interesantă în acest excurs istoric nu este atât sinonimia lui „pragma” cu „praxis”, ci faptul că „pragma” trimite la „câmpul semnificatului: acțiune, efectuare, activitate, faptă”, dar și „la un câmp semnificat de stări de fapt și lucruri”, ceea ce în esență s-a păstrat și la preluarea celor doi termeni în limbile europene; firește însă, „acest proces de încorporare este legat cu unele transformări de semnificație”.¹¹ Chiar în „vechea întrebuițare a cuvântului”, *np̄appa* arată „acea precară referință semantică, foarte des întrebuițată, întrucât pentru comunicarea generală în mediul lingvistic ea determină cuvintele cele mai importante”¹²

Conceptul de „pragmatică” devine el însuși un „semn” pentru diferitele feluri de întrebuițare a semnelor, punând laolaltă domeniile logicului, empiricului, normativului, acționalului etc.

Acest adevărat fenomen cultural, *in nuce* în istoria gândirii, devine relevant prin Peirce și modelarea semioticii pe care el o propune cu scopul de a dezvolta o logică și o mai bună înțelegere a esenței și funcțiilor matematicii. Peirce orientează cercetarea spre *semn* într-o dublă formulă: semn-acțiune și *semn-obiect*, primul e numit „semiosis”, al doilea „representamen”¹³.

3. De fapt, pragmatica a fost introdusă de Peirce, e adevărat, totodată ca *semiotică* și ca *filosofie* (pragmatismul). Într-un studiu celebru, *How to Make Our Ideas Clear* (1878), Peirce formula „maxima pragmatică”: „să luăm în considerare ce efecte, cu legături practic conceptibile ar putea avea obiectul ideii noastre. Atunci conceperea de către noi a acestor efecte constituie toată ideea noastră despre obiect”; „căci ideea noastră despre obiect este ideea despre efectele lui sensibile”¹⁴. Acesta s-a numit „principiul lui Peirce”, principiu care odată extins în teoria adevărului, a devenit

⁸ *Idem*, p. XVIII, XIX.

⁹ J. *chneiderungen Ausprägungen pragmatischen Denkens in der zeitgenössischen Sprachphilosophie*, în: *Pragmatik*, Bd IV, p. 2.

¹⁰ Meggle, G., „*Pragmatische Semantik im Ausgang von L. Wittgenstein Sprachspielkonzept*”, în: *Pragmatik*, Bd. II, p. 279.

¹¹ Stachowiak, H., „*Einleitung*”, în: *Pragmatik*, II, p. XIX.

¹² *Idem*, *Einleitung*, în: *Pragmatik*, I, p. XXI.

¹³ Deledalle, G., (1995), „Introduction to Peirce Semiotic”, în: SEMIOSIS 79/80) Nr. ¾ p. 16.

¹⁴ *Collected Papers of Ch. S. Peirce*, ed. By Hasfshorne, Ch., and Weiss, P., Cambridge, Harvard Univ. Press, 1931-1958: 5, 402. (Prima cifră indică volumul, a doua poziția textului.)

"principiul pragmatismului". Într-o formulă, numită de însuși Peirce "pragmaticism", principiul sună astfel: "conținutul de semnificație al oricărui concept este referința lui posibilă la comportamentul nostru"¹⁵.

Interpretarea conduce la o "comunitate de interpretare", care "trebuie să constituie o metadimensiune pentru orice obiectivare teoretico-sistematică a aparițiilor sociale"; "schema unei asemenea direcționări ar fi semn-semn; semn-fapt; semn-interpretant, adică cele trei dimensiuni ale semioticii"¹⁶.

Pe urmele lui Peirce, opera lui Ch. W. Morris impune, treptat, o semiotică tridimensională concepută behaviorist: "pragmatica semnelor" studiază relația semnelor cu omul care le întrebuițează"; ca «știința despre comportamentul uman mediat de semne», semiotica este, în însăși predispoziția ei fundamentală, o pragmatică. Aceasta din urmă poate și trebuie să înțeleagă regulile operaționale ale sintaxei logice și regulile de semnificare și adevăr ale semanticii logice ca ținând de o regulă determinată a comportamentului¹⁷. Este explicarea pragmatico-behavioristă a semioticii: "semiotica vrea să fie o teorie generală a semnelor în toate formele și contururile ei, fie că e vorba de animale sau oameni normali sau patologici, vorbitoare sau nevorbitoare, persoane sau grupuri sociale. Semiotica devine astfel o procedură interdisciplinară"¹⁸.

4. Pragmatica redimensionează, sub multe aspecte, teoria lingvistică și pe cea logică a limbajului propunând un adevărat "pragmatic turn".

Două ilustrări în acest sens: teoria "jocurilor de limbaj" a lui Wittgenstein și teoria "actelor de limbaj" a lui J.L. Austin și J.L. Searle, ambele pe fondul unei *Ordinary Language Philosophy*, dominată de "așa-numita teorie a regulii de întrebuițare a semnificației", pentru care formula este: "Chestiunea nu este aceea a semnificației, ci a întrebuițării"¹⁹.

Termenul "jocurile de limbaj" (*Sprachspiele*) vrea să sublinieze "că vorbirea unei limbi constituie parte a unei activități sau a unei forme a vieții"; de aceea cuvântul nu are nicio semnificație dacă nu este exprimat" sau, și mai clar, "pentru o mare clasă de cazuri de întrebuițare a cuvântului «semnificație» - dacă nu pentru toate cazurile întrebuițării ei - această teză se poate explica astfel: *semnificația unui cuvânt constă în utilizarea sa într-o limbă*"²⁰. De fapt, "practica utilizării limbii" constă în următoarele: "unul pronunță cuvintele, iar altul acționează în conformitate cu aceasta; în învățarea limbii, însă, are loc următoarea desfășurare: cel ce învață dă nume obiectelor, adică pronunță cuvântul atunci când profesorul arată, de exemplu, piatra. Aci se mai poate petrece și un exercițiu mai simplu: elevul repetă cuvintele pe care le-a spus profesorul"²¹.

¹⁵ *Ibidem* 5, 460. Așa cum s-a precizat, Peirce propune formula unei "transformări semiotice a filosofiei transcendente"; "logica semiotică a cercetării" în locul teoriei "transcendentale" a experienței; "ideea triunghiularității tuturor operațiilor spirituale este aplicată la "relația cognitivă", punând în prim plan "Interpretantul" (K.-O. Apel, "Einführung: Peirces Denkweg zum Pragmatismus zum Pragmatizismus", în Ch. S. Peirce, Schriften, II, hrsg., von K.-O. Apel, Frankfurt a. M. Suhrkamp, 1970, p.53-54; 79,86).

¹⁶ *Idem*, p.206, 86.

¹⁷ Apel, K.-O., (1973), *Transformation der Philosophie*, I, Frankfurt a M, Suhrkamp, p.149, 150.

¹⁸ Morris, Ch. W., (1964), "Bezeichnung und Bedeutung. Eine Untersuchung der Relationen von Zeichen und Werten", în vol. Ch. W. Morris, Zeichen, Wert, ästhetik, hrsg. A. Eschbach, Frankfurt a. M., 1975, p. 199. În acest context pragmatica rămâne "acel aspect al semioticii care se ocupă cu originea, aplicările și acțiunile semnelor", cu largi aplicații în știință și filosofie (*Ibidem*, p.256, 257).

¹⁹ von Savigny, E., (1974), *Philosophie der normalen Sprache*, Frankfurt a. M., Suhrkamp, p.257.

²⁰ Wittgenstein, L., (1980), "Philosophische Untersuchungen", în Schriften, 1., Frankfurt a M., Suhrkamp, p.300, 310, 311.

²¹ *Ibidem*, p.292-293. Este vorba de înțelegerea limbii în "context pragmatic", și de raportarea analizelor semnificației la acest context (Fr. Von Kutschera, *Sprachphilosophie*, 2. Aufl., München, 1975, p.137), înțelegere ce pune în atenție acțiunea altor reguli ale sistemelor de semne: regulile pragmatice.

Textul lui "Wittgenstein II" (cel al «Cercetărilor filosofice») înseamnă astfel o îndepărtare de tezele din *Tractatus*, centrate pe teza "reprezentărilor ontologice", după care "lumea se ordonează într-o modalitate determinată de fapte reale (Tatsachen), care, la rândul lor, se compun din lucruri simple (obiecte și atribute)", tema "criticii filosofice" a limbii fiind de a oferi "un tablou fidel al acestei realități"²².

Dar limba noastră obișnuită nu este construită astfel și, ca atare, structura ei nu corespunde conexiunii obiective a faptelor", iar semnificațiile ei "nu sunt determinate precis și exact"; Wittgenstein e nevoit astfel să renunțe la "idealul științific de exactitate" și să introducă teza: "lumea ni se deschide abia în descrierea lingvistică"; ea nu ne este "dată în sine", ci numai în interpretări lingvistice"²³.

Wittgenstein schimbă astfel total concepția despre limbă: *limba* este, înainte de toate, o activitate ca oricare alta (ce intervine în diferite situații și contexte ale acțiunii), este "parte a unei lumi a vieții". În acest sens și teoria propusă: «Sprachspiele», după care limba se poate înțelege și analiza numai pornind de la întrebuințarea ei în contexte practice determinate. "Putem să ne gândim - scria Wittgenstein - la faptul că întregul curs al întrebuințării cuvintelor este unul dintre acele jocuri prin care copiii își însușesc limba maternă. Voi numi aceste jocuri, *jocuri de limbaj*, iar uneori voi vorbi și despre o limbă primitivă, tot ca despre un joc de limbaj... Voi numi și ansamblul limbii și activitățile lingvistice ce se împletesc cu ea tot «joc de limbaj»."²⁴

Sintagma ca atare vrea să sublinieze faptul că "vorbirea unei limbi este o parte a unei activități sau a unei forme de viață"²⁵. *Semnificația* este "întrebuințarea în limbă" și privește orice cuvânt: logica, și atât mai puțin, filosofia, nu pot trece dincolo de această întrebuințare"²⁶. Poate de aceea Russell aprecia că Wittgenstein a renunțat la "ceea ce talentul său avea cel mai bun", inventând o doctrină care "face inutilă activitatea filosofică"²⁷. În acest sens se încadrează, probabil, formula lui Wittgenstein: «Den *W* nicht, sondern *schau*» (nu gândi, doar privește)²⁸ și ideea că "lumea" vine ca "situație" (context de comunicare), iar "regula" nu mai depinde de logică, ci de "situația acțională", e "normă pragmatică"²⁹

5. În esență deci, Wittgenstein se orienta spre contextul pragmatic, contextul de aplicare a limbii. Cu aceasta se depășește „înțelegerea abstractă și îngustă a semanticii realiste a limbii”; aceasta nu mai e "un simplu mijloc de descriere", iar semantica își relevă un "fundal pragmatic"³⁰. Firește, identificarea semnificației cu întrebuințarea ei în limbă poate ridica numeroase obiecții, cea dintâi constând din faptul că "întrebuințarea limbii" are loc în "acte de vorbire concrete", în interiorizări legate nemijlocit de situații determinate.

Pe aceste temeuri, cercetările lui Wittgenstein se asociază cu cele ale teoriei "actelor de vorbire" (*speech acts*). Dar noua orientare a lui Wittgenstein realizează o nouă semnificație a preștiințificului, eliberându-se de închiderea, specifică "atomismului logic", în științificitatea luată în sine, în formularea ei logico-matematică, puțin aptă de a asimila specificul limbilor naturale. "Semnificația" vine "în felul intenției mele", în modul

²² von Kutschera, F., *Sprachphilosophie*, p. 133.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Wittgenstein, L., *op. cit.*, p.292-293.

²⁵ *Idem*, p. 300.

²⁶ *Idem*, p. 342, 345.

²⁷ Russel, B., *Histoire de mes idées philosophiques*, Paris, 1961, p.269, 271.

²⁸ Wittgenstein, L., *op.cit.*, pg. 48 (aforismul 66).

²⁹ Munitz, M.K., (1984), *Contemporary Analytic Philosophy*, New York, McMillan Publishing Co., p. 192, 198.

³⁰ von Kutschera, F., *op.cit.*, p. 137.

în care eu mă raportează la "obiecte", ceea ce ar face necesară o reintegrare a analizelor formale și structurale în fenomenologie".³¹

Mai mult, semnificația angajează actul de a semnifica, funcția semnificării și "contextul de semnificabilitate" (o formulă a hermeneuticii lui W. Dilthey), ceea ce, evident, asociază pragmaticul și preștiințificul (în unitate cu științificul) din unghiul de vedere al hermeneuticii. S-a vorbit astfel de „caracterul hermeneuticii al reflexiei lingvistice” a lui Wittgenstein, care se arată, "în distingerea limbii naturale ca bază și orizont al oricărei înțelegeri a «sensului» și «semnificației»"; "hermeneutica «jocurilor de limbaj» în *Cercetări filosofice* desfășoară "cea mai radicală, până acum, critică a reprezentărilor tradiționale despre «esența limbii» și a funcțiilor ei; în centrul acestor critici se află și teoria tabloului, dezvoltată în «*Tractatus*»³².

Explicarea *semnificației* prin recursul la "întrebuintare" are consecințe chiar pentru înțelegerea "triunghiului semiotic". Căci Wittgenstein nu critică "o teorie sau alta a semnificației", ci "forma argumentării, care este comună diferitelor poziții, anume felul cum interoghează despre semnificație. Întrucât pun întrebarea -asupra esenței - («Ce este semnificația?»), ele postulează o «esență-mediană pură» între cuvânt și obiect, propoziție și fapt, limbă și realitatea ce trebuie să o explice; de asemenea, se întreabă de ce un cuvânt «desemnează» ceva, o propoziție «prezintă» ceva, iar limba poate să fie un «tablou» al realității³³. Rezultă astfel trei raporturi: I: limbă-gândire-realitate, ceea ce duce la "imagine" (*Abbildung*); II: propoziție idee - stare de fapt (*Sachlage*), ceea ce duce la "prezentare" (*Darstellung*); III: cuvânt-concept-obiect, ceea ce duce la "desemnare" (*Bezeichnung*).

În tradiția scolastică ar fi următoarele: gramatică ("*modi significandi*" sau "voce"); logică ("*modi intelligendi*" sau "*conceptiones*"); ontologie ("*modi essendi*" sau "res")³⁴.

Așa cum se vede, "triunghiul" vine de trei ori, și tot semiotic, pe bază lipsind "relația causală". Căci "simbolul" (aici: limba, propoziția, cuvântul) doar "stă pentru" (*stands for*) referent («obiectul referinței»), relația fiind o "relație acceptată", marcată prin "adevărat"³⁵.

6. Dincolo de unele dificultăți semnalate, triunghiularitatea, prin care se integrează aici "situația semiotică", marchează relațiile (și prezența) semioticului în celelalte planuri de bază ale unei "referințe la lume" (*Weltbezug*): lingvistic, logic și gnoseologic. Firește, nu ar avea nici un sens să legăm prin aceasta semioticul (ca și semnul ca atare) de imagine (copie, reflectare, tablou ș.a.).

Ceea ce survine aici se datorează deschiderii prin pragmatică spre comunicare și cunoaștere (mai exact: spre cunoaștere în cadrul comunicării). Căci comunicarea este cel mai important mod de aplicare al limbii. Așa cum spunea Wittgenstein: "«*Die Sprache muss für sich selbst sprechen*» (Limba trebuie să se exprime pentru sine) și, ca urmare, survine pluralul": «Limba», aceasta înseamnă "limbile", care sunt «sisteme»³⁶.

Trimiterea la comunicare este, de fapt, structurală pragmaticii, prin care rezultă "variante lingvistice", ca urmare (mai ales) a relațiilor variate între semnele lingvistice

³¹ Hollenstein, E., (1976), *Linguistik, Semiotik, Hermeneutik, Plädoyers für eine strukturelle Phänomenologie*, Fr. a. M., Suhrkamp, p.9, 34.

³² Zimmermann, J., (1975), *Wittgensteins sprachphilosophische Hermeneutik*, Fr. a. M., V. Klostermann, p. 101, 103.

³³ *Ibidem*, p. 109.

³⁴ *Ibidem*. Este de reținut însă că Cercetările accentuează latura pragmatică și funcția acțională a limbajului (vezi Alexandru Boboc, *Limbaj și cunoaștere*, București, Cartea Universitară, 2005, p.112.

³⁵ Ogden, C. K., I.A. (1974), Richards, *Die Bedeutung der Bedeutung (The Meaning of Meaning)*, Frankfurt a.M., Suhrkamp, p. 18.

³⁶ Wittgenstein, L., (1973), *Philosophische Grammatik*, hrsg. von R. Rhees, Frankfurt a. M., Suhrkamp, p.5, 27.

într-o limbă particulară. Se ajunge astfel la purtătorii semnelor, la persoane și relațiile lor într-o comunitate. "Aspectul formal al pragmaticii" cuprinde, la rândul său, sintaxa logică și semantica logică³⁷. De fapt, pe linia Peirce-Morris, pragmatica tinde cumva să devină universală. Nu pentru a șterge diferențele însă, ci doar pentru a marca unitatea celor trei planuri semiotice pe latura formală. Și aceasta nu numai pentru nevoile comunicării (așa cum semnalase Carnap), ci și pentru înțelegerea adevărului (în limbajele formalizate îndeosebi).

Așa cum s-a precizat, putem concepe sintaxa, semantica și pragmatica și ca "dimensiuni ale adevărului lingvistic"; chiar în sensul lui Morris, în pragmatică, la fel de bine și în semantică și în sintaxă, este de deosebit nu numai "un aspect pur formal de unul descriptiv-empiric", ci și felul în care aspectul formal al pragmaticii" circumscrie "și sintaxa logică și semantica logică"³⁸.

Ca «știință a comportamentului mediat de semne ale omului», semiotica poate fi considerată în esență o pragmatică. Firește, prin poziția sa mediatoare și analizoare în aplicarea demersului semiotic. Căci "semiotic" putem și trebuie "să înțelegem și regulile operaționale ale sintaxei logice și regulile de semnificație și adevăr ale semanticii logice ca reglare determinată finalizat a comportamentului uman"³⁹. Și aceasta se originează nu doar la Peirce și Morris, ci și la "Wittgenstein II", la conceptul "semnificație-întrebuințare", care trimite la contextul de comunicare și, inevitabil, la comportamentul uman. De aici și interacțiunea cu psihologia (individuală și socială), cu teoria acțiunii și, nu în ultimul rând, cu fenomenologia (analiza intenționalității).

În fond, unitatea vorbire-acțiune-gândire, pe fondul unei preeminențe funcționale (în cunoaștere și comunicare) a pragmaticii, ilustrează de fapt numitul "pragmatic turn" în gândirea contemporană (realizat în logică, teoria științei, teoria socială, filosofică ș.a.). Este de precizat că această preeminență nu se poate universaliza: se poate vorbi de aspecte pragmatice universale, chiar de "paradigma pragmatică", dar nu-i de dorit un reduționism (ca formă de pragmatism). Căci esențială este unitatea celor trei dimensiuni în semiotică, în care funcția-semn se caracterizează, în primul rând, prin semnificație și interpretare, condiții ale realizării discursului, al punerii în formă a acestuia pentru impactul în acțiune și comunicare.

Chiar teoria "actelor de limbaj" își așează dimensiunea semnificării și semnificației, a intenției de semnificare într-un orizont comunicațional: folosind terminologia "logicienilor neopozitivști", se poate spune: teoria saussuriană susține că este în același timp legitim și indispensabil să deosebim relația semantică, existentă între un enunț și sensul său, și valoarea pragmatică, conferită enunțului la enunțare"⁴⁰. Searle însuși scria: ... "o teorie a limbajului face parte dintr-o teorie a acțiunii; aceasta pur și simplu pentru că a vorbi este o formă a comportamentului cârmuit de reguli"⁴¹.

"Comportamentul" în cauză este unul "intențional", termen studiat de Searle și mai târziu: "Intenționalitatea este cea trăsătură pe care anumite stări mentale și procese o au (în sensul special al acestor cuvinte) cu privire la, sau *despre*, sau *de*, sau *care reprezintă* anumite entități și stări de lucruri"⁴².

Adevăratul inițiator al teoriei "actelor de limbaj" a fost J.L. Austin, reprezentant al așa-numitei "Ordinary Language Philosophy", care "a dezvoltat primul o teorie sistematică privind răspunsul la întrebarea: «ce se poate face cu cuvintele», în limbajul

³⁷ Apel, K.-O., (1973), *Transformation der Philosophie*, Bd. I: Sprachanalytik, Semiotik, Hermeneutik, Fr. a. M., Suhrkamp, p. 150.

³⁸ *Ibidem*, p. 141, 149.

³⁹ *Ibidem*, p. 150.

⁴⁰ Ducrot, O., (1972), "Introduction", în Searle *Les actes de langage*, Paris, Herman, p. 10.

⁴¹ Searle, J., *op.cit.*, p.53.

⁴² Searle, J., (1984), *Intentionality and Its Place in Nature*, în *Dialectica*, Vol. 38, Fasc. 2-3, p.87.

său specific întrebarea luând întotdeauna forma: «How to do things with words?» - cum se fac fapte cu ajutorul cuvintelor?"⁴³.

După Austin, "orice discurs asupra utilizării de cuvinte este inexact și prea nesistematic"; problema precisă ar fi cea delimitată "la întrebarea: ce poate face un om cu o exprimare particulară?", ceea ce conduce la încheierea: "Ceea ce este exprimarea într-un caz izolat, depinde de împrejurări"⁴⁴. în esență, "cu ajutorul exprimărilor lingvistice putem să efectuăm cele mai diferite feluri de acțiuni"; asemenea "exprimări" sunt acțiuni sau "acte *locuționare*", iar întrucât "în fiecare spunere" efectuăm totdeauna și "nespusul", o astfel de acțiune e numită "act ilocuționar"⁴⁵.

Austin deosebește astfel semnificația (în sens semantic) de "rolul ilocuționar al unui act de vorbire". Teoria actelor de vorbire este astfel cumva opusul teoriei ultime a lui Wittgenstein: formulei după care "utilizarea îi dă expresiei" semnificație, Austin îi opune teza: se poate stabili semnificația unei utilizări fără să fie clar cum este ea întrebuințată. "Numesc «actul de a spune ceva» (în sensul deplin al cuvântului) executarea unui *act locuționar* și, în acest context, numesc studiul enunțurilor: studiul actelor locuționare sau al elementelor complete ale discursului"; dar "putem spune că efectuarea unui *act locuționar* este și *ea ipso* efectuarea unui act ilocuționar", pentru a cărui determinare trebuie să știm "în ce mod folosim actele locuționare"⁴⁶.

7. În ce privește această teorie a "actelor de limbaj" (*speech acts*), trebuie spus că, în și mai mare măsură decât "Wittgenstein II" (etapa "jocurilor de limbaj"), ea a angajat un "pragmatic turn".

Pe scurt, teza principală este următoarea: semnificația unui "act de vorbire" este funcția sa; ca și funcția oricărei exprimări lingvistice, ea se bazează pe convenții lingvistice, care, întrucât se raportează la modalități de acțiune, nu la acțiuni singulare, devin reguli generale. într-o doctrină despre "cele-ce-nu-sunt-la-locul-lor", Austin stabilește un număr de reguli care, dacă sunt încălcate, "rostirea noastră făptuitivă va fi (într-un fel sau altul) nefericită"⁴⁷.

Termenul "făptuitiv" vine de la "a înfăptui", verb firesc pe lângă substantivul "acțiune"; "el ne arată că producerea unei rostiri înseamnă înfăptuirea unei acțiuni și nu este concepută în mod normal drept simplă zicere a ceva"⁴⁸. Noutatea ar constitui-o aici următoarele: "cu ajutorul rostirilor lingvistice noi îndeplinim diferitele feluri de acțiuni"; orice rostire lingvistică este și o acțiune (în formularea lui Austin: un act locuționar), dar limba umană prezintă și "nespusul" adică: un act ilocuționar⁴⁹.

Întrucât textul lui Austin nu-i deloc clar, devine absolut necesară folosirea precizărilor din exegeza de circulație. "Actul«locuționar» este astfel cunoscut, el este în mod clar ceea ce a spus vorbitorul; actul «ilocuționar» nu este cu aceasta clar, întrucât nu este clar dacă rostirea îndeplinește rolul unei propuneri, unei chemări, unei dispoziții, unui avertisment"⁵⁰.

⁴³ von Savigny, E., (1974), *Die Philosophie der normalen Sprache*, Fr. a. M., Suhrkamp, p.127.

⁴⁴ *Idem*, 129.

⁴⁵ Stegmüller, W. (1979), *Hauptströmungen der Gegenwartsphilosophie*, Bd.II, 6, țiu fi., Stuttgart, Kroner Verlag, p.65.

⁴⁶ Austin, J.L., (1972), *Zur Theorie der Sprache (How to Do Things with Words)*, Stuttgart, Reclam jun., p. 114.

⁴⁷ *Idem*, pag. 34.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 110.

⁴⁹ Stegmüller, W., *op.cit.*, p.69.

⁵⁰ von Savigny, E., Austin, J.L., (1975), în *Grundprobleme der grossen Philosophen*, hrsg. Von J. Speck, Philosophie der Gegenwart UI, Gottingen, Vandenhoeck und Ruprecht, p.209.

8. Teoria "actelor de limbaj" ridică problema dependenței semnificației nu de simpla utilizare în limbă, ci de contextul acționai al rostirii, de faptul rostirii, aceasta din urmă nefiind simplă spunere, zicere, enunțare a ceva. În alți termeni, limitele nu numai ale spusei, ci și ale nespusei - problemă ce ține de studiul comunicării umane pe fondul acțiunii și al comportamentului. Aceasta ar putea necesita un studiu din unghiul de vedere al logicii acțiunii și al teoriei acțiunii, dar, credem, și un studiu ontologic, pentru a înțelege nu numai funcționarea regulilor și convențiilor, ci și temeiul lor. Altfel spus, problematica pusă aici comportă tratare lingvistică, logică și filosofică în același timp, ceea ce înseamnă *iminența filosofiei limbajului*, menită să clarifice finalitățile semioticii nu numai prin pragmatic și acționai, ci și prin studiul laturii "nespuse", care ar veni ca o "semiotică a tăcerii" (semnificativă altfel decât prin expresie).

În alți termeni, prin filosofia limbajului se realizează "raportarea la ceea ce suntem noi, ca ființă generică"⁵¹; după cum, într-o transformare semiotică ea trimite la Peirce și la consecințele teoretico-metodologice ale "tridimensionalității" relației de semne. Mai mult, filosofia limbajului este "știința care cercetează semnificația limbii pentru omul ca om. Prin această caracteristică ea se deosebește de o interogare nesistematică neexaminată critic"⁵². Dacă luăm în considerare și prestațiile limbii în raportarea la om, atunci suntem îndreptați spre tridimensiunea antropologică. După toate aceste considerații pare iminentă tratarea interdisciplinară. Căci înțelegerea esenței și funcțiilor limbii angajează, între altele, chiar metafizica, poezia și destinul.

BIBLIOGRAFIE

- [1] Apel, K.-O., (1973), *Transformation der Philosophie*, Bd. I: Sprachanalytik, Semiotik, Hermeneutik, Fr. a. M., Suhrkamp, p. 150.
- [2] Arendt H., *Das Handeln*, (1978), în vol. *Handlungstheorien Interdisziplinär, II, 1*, hrsg. von H. Lenk, München, W. Fink. p.14, 18.
- [3] Austin, J.L., (1972), *Zur Theorie der Sprache (How to Do Things with Words)*, Stuttgart, Reclam jun., p. 114.
- [4] Botezatu, P., *Semiotică și negație, Orientare critică în logica modernă*, Iași, Junimea, p. 96.
- [5] Carnap, R., (1972), „*Sinn und Synonymität in natürlichen Sprachen*”, în vol. *Zur Philosophie der idealen Sprache*, hrsg. von Joh. Sinnreich, München, Dtv, p. 146.
- [6] Deledalle, G., (1995), „*Introduction to Peirce Semiotic*”, în: SEMIOSIS 79/80 Nr. 3/4 p. 16.
- [7] Ducrot, O., (1972), "*Introduction*", în Searle *Les actes de langage*, Paris, Herman, p. 10.
- [8] Hoffmeister, J., (1995), *Wörterbuch der philosophischen Begriffe*, 2. Aufl., Hamburg, F. Meiner, p. 483.
- [9] Hollenstein, E., (1976), *Linguistik, Semiotik, Hermeneutik, Plädoyers für eine strukturelle Phänomenologie*, Fr. a. M., Suhrkamp, p.9, 34.
- [10] Keller, A. (1979), *Sprachphilosophie*, Freiburg/München, Alber, p. 13.
- [11] Lenk, H., (1979), *Pragmatische Vernunft*, Stuttgart, Ph. Reclam jun. p. 28.
- [12] Meggle, G., „*Pragmatische Semantik im Ausgang von L. Wittgenstein Sprachspielkonzept*”, în: *Pragmatik*, Bd.II, p.279.
- [13] Munitz, M.K., (1984), *Contemporary Analytic Philosophy*, New York, McMillan Publishing Co., p. 192, 198.
- [14] Odgen, C. K., I.A. (1974), Richards, *Die Bedeutung der Bedeutung (The Meaning of Meaning)*, Frankfurt a.M., Suhrkamp, p. 18.

⁵¹ Simon, J., (1981), *Sprachphilosophie*, Freiburg/München, Alber, p.34.

⁵² Keller, A. (1979), *Sprachphilosophie*, Freiburg/München, Alber, p. 13.

- [15] Russel, B., *Histoire de mes idées philosophiques*, Paris, 1961, p.269, 271.
- [16] Searle, J., (1984), *Intentionality and Its Place in Nature*, în *Dialectica*, Vol. 38, Fasc. 2-3, p.87.
- [17] Simon, J., (1981), *Sprachphilosophie*, Freiburg/München, Alber, p.34.
- [18] Stachowiak, H., *Pragmatische Philosophie*, în *PRAGMATIK*, Bd.V, p.XVII-XVIII.
- [19] Stegmüller, W. (1979), *Hauptströmungen der Gegenwartsphilosophie*, Bd.II, 6, și ufi., Stuttgart, Kroner Verlag, p.65.
- [20] von Savigny, E., (1974), *Die Philosophie der normalen Sprache*, Fr. a. M., Suhrkamp, p.127.
- [21] von Savigny, E., Austin, J.L., (1975), în *Grundprobleme der grossen Philosophen*, hrsg. Von J. Speck, *Philosophie der Gegenwart* UI, Gottingen, Vandenhoeck und Ruprecht, p.209.
- [22] Wittgenstein, L., (1973), *Philosophische Grammatik*, hrsg. von R. Rhees, Frankfurt a. M., Suhrkamp, p.5, 27.
- [23] Zimmermann, J., (1975), *Wittgensteins sprachphilosophische Hermeneutik*, Fr. a. M., V. Klostermann, p. 101, 103.